

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ДЕПАРТАМЕНТ ЗА ЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ**

КРАСИМИР МАНОЛОВ СТОЯНОВ

**ЕЗИКОВАТА ПОЛИТИКА В БЪЛГАРСКИТЕ ВЕСТНИЦИ
СЛЕД КРАЯ НА
ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1944-1956)**

АВТОРЕФЕРАТ

**НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН
„ДОКТОР НА ФИЛОЛОГИЧЕСКИТЕ НАУКИ”**

**СОФИЯ
2017**

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ДЕПАРТАМЕНТ ЗА ЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ**

КРАСИМИР МАНОЛОВ СТОЯНОВ

**ЕЗИКОВАТА ПОЛИТИКА В БЪЛГАРСКИТЕ ВЕСТНИЦИ
СЛЕД КРАЯ НА
ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1944-1956)**

АВТОРЕФЕРАТ

**НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН
„ДОКТОР НА ФИЛОЛОГИЧЕСКИТЕ НАУКИ”**

**СОФИЯ
2017**

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от Катедрата по български език в СУ „Св. Климент Охридски” на 12.12.2017 г.
Авторът работи в Департамента за езиково обучение в Софийския университет

Състав на научното жури:

акад. проф. дфн Михаил Виденов

проф. дфн Тотка Монова

проф. дфн Ангел Ангелов

проф. дфн Димитър Веселинов

проф. дфн Максим Стаменов

проф. д-р Кирил Цанков

доц. д-р Катя Исса

Защитата на дисертацията ще се състои на ..... 2018 г. от ..... ч. в зала №....
на Софийския университет „Св. Климент Охридски”.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

УВОД

Обект на изследването	6
Предмет на изследването	10
Цели и задачи на изследването	13
Методи на изследване	15

ПЪРВА ГЛАВА

Крайт на Втората световна война и основанията за нова езикова политика в България

1.България в условията на политически и социален прелом	19
2. Външно-политическият коментар за участието на България във войната	23
3.Войната като социално-психологически феномен	31
4.Приноси и нови явления като резултат на Втората световна война	49
5.Крайт на Втората световна война	68
6. Социално-политически и идеологически предпоставки за началото на нова езикова политика в България от септември 1944 година	81
7. Субекти на новата езикова политика в България в края на войната	94
8. Поява на фронтовия печат и т.нар. <i>окопни вестници</i>	98
9.Начало на формиране на ново национално езиково съзнание	112

ВТОРА ГЛАВА

Езиковата политика в българските вестници в години на идеологически сблъсък. Език и власт

2.1. Същност на езиковата политика в плановете на изграждания тоталитарен режим	138
2.2. Езикова политика в условия на остра политическа борба	144
2.3. Национални аспекти в осмислянето на представата за езикова политика в България след Втората световна война	164
2.4. Рамка и проекции на идеологизираната езикова политика след 9 септември 1944 г.	213
2.5. Закономерности на новото социално усещане в интерпретативността	219
2.6. Политическо преосмисляне на функционалността на националния език	223
2.7. Процеси на „завземане” с новия публицистичен език	238
2.8. Власт и език. Свобода на словото в атмосфера на идеологическа борба	251

ТРЕТА ГЛАВА

Жанрово разнообразие на езиковата политика в националните вестници след войната (1944 – 1956)

1.Стилно-езиково утвърждаване на тоталитарната публицистика	378
2.Ритуализация на лексиката в представително-емотивни публицистични текстове (лозунги) в ежедневния печат	383
2.2.Фразовата словесност в символиката на тоталитарния политически ритуал експониран в печата	392
2.3. Реализиране на актуалната ритуална символика в престижна трансформация чрез лексиката и фразеологията в новата публична реч	393
2.4. Стилистично-функционален модел на употреба на лозунгите във вестникарския текст (1944 -1956)	402
2.5. Структурната вариантност на писмените лозунги в ежедневния официален печат през 1944-1947 г.	409
3. Фразеологични единства в структурата на публицистичния стил	440
4. Управление на системността на лексиката в езика на българските вестници (1944-1947) и (1948-1956).	471
5. Публицистични модели на новата експресивност в лексиката на художествената документалистика	495
<i>Заключение</i>	507
<i>Библиография</i>	517
<i>Приложения</i>	557

В началото на XXI век очевидно все по-ясно се разпознава, че медиите са създадени, за да пристрастват аудиторията. Недекларирана за широката публика, но твърде съществена роля за преследваното масово пристрастване изпълнява езикът на информационния и коментарен новинарски обмен. Изключителното значение на езика в медиите и особено на езика в периодичния печат определя и привлича широкия интерес на съвременното езикознание.

Обект на предложеното социолингвистично изследване са новите вестници в България, които се появяват в началото на първото десетилетие след края на Втората световна война и представят публицистично отражение на новите измерения в политическия, стопанския и културния живот в страната. Появата на тези вестници ознаменува въвеждането на нов политически ред в България, който се явява следствие на мащабни промени настъпили в европейския обществен живот, водещи своето начало от диктувания план на т.нар. Велики сили за *нов световен ред*. За първи път в своята история България се оказва ангажирана в проектите на могъща наднационална политическа система, доминирана от страна победител в световния военен конфликт.

Появилите се нови социално-политически и икономически обединения в Европа и света след войната зареждат народите с нови настроения, нови очаквания и обществени ценности. Процесът води до объркване на социалните ориентири, масово митологизиращо прегръщане на чужди модели, които вече са създали по един или друг начин, в различна степен, впечатление за престижност и перспективно социално-икономическо развитие. Оттук се поражда предизвикателството на избраната за изследването тема, но едновременно с това и нейната изключителна сложност. Към казаното можем да добавим още, че през изминалите десетилетия след края на войната **проучваната тематика е в голяма степен политизирана**, обгърната в пристрастни конюнктурни оценки и поръчкова документалистика, разпъвана от идеологеми в полюсните модели на нравствено и идейно противопоставяне в българското общество – през 50-те и 60-те години на XX век, но и след промените от 10 ноември 1989 г. насам.

Сблъсъкът между властта и пресата след края на Втората световна война има разностранни измерения в Европа. В Западна Европа традициите надделяват,

още повече при запазената и доразвивана система на социален плурализъм, строго надзиравана от многопартийно политическо управление. В страните от Източна Европа ситуацията е коренно променена. В държавното управление на тези страни господства широко пропагандирана идеята за народна демокрация, зад която се крие еднопартийната власт. Днес историците и изследователите на този драматичен период споделят общо мнение, че: ”В цяла Източна Европа „московските комунисти” са обединени не само от общата идеология, но и от привързаността си към коминтерновската идея за световна революция, последвана от международна диктатура на пролетариата” (Апълбаум 2017: 84). Без съмнение идеологията на предизвестената диктатура на една определена класова група по отношение на цялото общество, заедно с привързаността към коминтерновската идея променят ценностната философия на съществуването на журналистиката в източноевропейските страни.

Тоталитарната власт след края на войната силово въвежда и утвърждава *практиката на тоталитарната журналистика* – явление, напълно различно от всичко съществувало до момента в областта на масовата информационна комуникация. В случая сблъсъкът на властта с пресата, който е принципно наследена позиция на новинарите от старите времена, в страните с народна демокрация се осъществява като силов натиск да бъде заличена традицията и на нейно място да се явят всестранно контролирани информационни органи, които вестникарски допроизвеждат вътрешната и външна политика на държавната власт, без да конфронтират с нея. Опозиционни вестници след 1948 г. не съществуват и у нас, и в целия социалистически лагер (изключения са частни издания в Полша и Унгария).

Предмет на изследването е езиковата политика в следвоенните български вестници. Необходимо е да се различават няколко важни особености. Преди всичко същността на тази езикова политика е изразявана чрез езиковите проекти на отечественофронтовското правителство в България доминирано от БРП/к/, а след 1948 г. изцяло под контрола на БКП.

Основна и водеща теза в научното изследване е, че през целия първи период след войната (1944 – 1956) в България **същността на езика се възприема политически, а политиката се разполага в и с езика.** Книжовният език се натовазва със свръхфункции и поема ролята на свръхфактор. Езиковите символи се разгръщат във фактор на идеологически

антагонизъм. След края на войната, за новата българска публицистика, вестникарските страници се превръщат в поле на изпробване *силата на езика като лост на властта*. По такъв начин *в тези години езиковата политика се реализира като продължение на политиката с други средства*.

Правителствена информационна политика след 9 септември 1944 г. у нас определя и същността на езиковата политика, която се осъществява настойчиво във всекидневния български печат. На нея държавната власт залага твърде много – езиковата политика трябва да формира ново мислене, ново отношение към националните български духовни и материални стойности, отношение, което е продиктувано от идейните проекции на тоталитарната власт, приела да следва покорно социално-политическите възжеления на сталинизма, разпространяван от съветската болшевишка партия. В подобна социална среда езиковата политика се осмисля като творческо оръжие, деликатен инструмент на идеологическата пропаганда. На този инструмент свирят както журналистите в печата и радиото, така и българските езиковеди, изследователи, писатели и творци, но под диригентството на партийните комитети, под палката на номенклатурните кадри от управителните идеологически звена, подравняващи националната култура съобразно съветския модел.

Изложените обстоятелства обуславят **основните цели** на това езиковедско изследване:

- да бъдат систематизирани причините за появата и съвременните проекции и представи за явлението езикова политика;
- да изведем в системен ред най-напред причините, които довеждат до появата на необходимост от различна (нова) езикова политика в масовия информационен обмен след края на войната;
- да се очертае в система характерът на езиковата политика във вестниците;
- да представим наличните примери в ретроспекция за развитието на идеологическото отношение към езика в публичността;
- да установим основните субекти и обекти на езиковата политика в официалните български вестници след края на войната и тяхната определяща връзка с политическите фактори в страната;
- да очертаем в психологически и социален план облика на масовата аудитория, за която е предназначен информационният продукт, представен чрез новия медиен език във вестниците;

- да определим и посочим взаимовръзката между политическите и етичните императиви, които формират облика на новия субект – личността на този, който въвежда правилата на речево поведение в публицистиката, личността на този, който пише, както и личността на този, който редактира актуалните новинарски текстове в периодичния печат;

- да изведем основни принципи, налагани и следвани във вестникарския език в периода 1944 - 1956 г.;

- да се изследват проявите на езиковите променливи в различните вестникарски жанрове на страниците на посочените ежедневници.

За целите на това научно изследване са проучени езикови статуси в опозиционни и наследени от предишния режим вестници като „Земеделско знаме“ („Народно земеделско знаме“ - 1945-1947 г.), „Свободен народ“ (1945 - 1947) – и двата вестника са спрени през юни 1947 г.; в. „Изгрев“ (орган на Народен съюз „Звено“), българските вестници, които са излизали на фронта по време на третия заключителен етап на Втората световна война в Европа – от 14. 09. 1944 г. до май 1945 г. (отбелязван още като Отечествена война за България), както и водещи национални ежедневници, станали представителни чрез своя статус на информационно-политически официози след промяната на 9 септември 1944 г. Това са вестниците „Работническо дело“, „Отечествен фронт“, „Народна войска“ (по-късно „Народна армия“) и „Труд“. При избора на посочените издания сме се водели от идеята да обхванем *ежедневници* като най-представителни форми на националния печат.

Изложените по-горе цели изискват да бъдат изпълнени следните задачи:

- цялостно проучване на научната литература и документалистика с оглед изясняване облика на войната като социално-психологически феномен. Посоченото обстоятелство е поглед към драматичното събитие в състоянието му да формира вкус и настроения у читателската аудитория, както и психологически нагласи за следване на команден тип държавно управление;

- анализ на международните фактори, оказали влияние върху замисъла, същността и развитието на езиковата политика във българските вестници;

- извеждане на принципи за подбор на представителни за периода български вестници;

- определяне на основни критерии за анализ на понятието *езикова политика* в условията на тоталитарно управление;

- анализ на проявите на езикова политика в острокритична ситуация на издаване на вестници във военно-фронтови условия;
- анализ и определяне на водещите идеологически тенденции в трудовете на български езиковеди, които работят активно през изследвания период;
- системен анализ на взаимоотношенията на властта с националния език, отразени в текстовата реалност на вестниците в българската тоталитарна журналистика след края на войната;
- формиране на научна представа за процесите и компонентите, които изграждат практическата същност на езиковата политика във националните ежедневници;
- анализ на системността и съгласуването на действията на субектите на езиковата политика във вестниците;
- ексцерпиране и класифициране на корпус от 1700 примера на лексикална и фразелогична употреба в езика на пресата от изследвания период;
- изработване на система за оценка на употребените словесни и структурни единици в езика на различните жанрови форми на вестникарска информационност с оглед на политическите идеи за масово публично влияние на властта.

Методите за постигане на поставените цели и задачи включват основно дескриптивния метод с водещи елементи на социолингвистичен и психолингвистичен анализ, които предполагат събиране на емпиричен материал от упоменатите национални вестници, проучване на характерни езикови данни в публицистичната и научна дейност на видни български общественици, учени-езиковеди, изявени журналисти и публицисти. На тяхна база е използван лингвостатистическият метод, тъй като сме водени от убеждението, че в научния труд предметът на изследването не може да бъде разискван като обективно опознат, ако не бъде отразен в аспекта количество. Приемаме това положение за водещ принцип на извършеното изследване, тъй като категорията количество в езика, свързана с установяването на количествени изменения, ни дава верен поглед за установяване на качествените характеристики на езиковите явления. Активно е използван и методът на насоченото наблюдение при проучване, издирване и анализ на конкретни нови жанрови форми, появили се в съдържанието на официалните български вестници като следствие на социално-

икономическата обстановка в страната (кризисна реч, политически доклад, призивна стенограма и обществена декларация).

Цялостният труд е организиран и подреден в съответствие с поставените цели и задачи. Той се състои от увод, три основни глави, заключение и библиография, както и приложение, което да илюстрира макар и ограничена представа за текстовата реалност в публицистиката от 1944 до 1956.

Обемът на изследването до голяма степен ограничи поместването на всички събрани материали върху темата, но тяхната актуалност и стойност като документални свидетелства за изследваните процеси предполага да бъдат ползвани в предстоящи научни разработки.

ГЛАВА ПЪРВА. Краят на Втората световна война и основанията за нова езикова политика в България (с.19–137). Тази глава се състои от девет части.

Основната идея на първата част (*България в условията на политически и социален прелом*, с.19-23) е да огледа в свой поглед посоките и предпоставките, чрез които по категоричен начин в тези години всичко в обществото става политика, заявява се като политическо мислене, позиция, оценки, присъствие или отсъствие на групировки, сборища, групички, отряди и също така отделни лица. На този национален фон политическите партии за кратко отстъпват на втори план, стъписани от броженето в обществото и амбициозните маневри на една обществена сила с лавинообразно формирана партийна маса, за да се съвземат и реорганизируют от шока, получен в резултат на необичайно бързото развитие, от нарастващата значимост и свързаност на хаотично изглеждащите събития.

Заставайки зад убеждението, че “Всяко поколение “пише” Историята за себе си и посвоему” (Марков 2008:351), тук посочваме основанията си да го приемем за ориентир, когато изследваме процеси, появили се в резултат на драматични „скоростни” исторически събития, чиято сложна плетеница вече е осветлявана от няколко поколения историци и езиковеди.

Втората част на Глава Първа (*Външно-политическият коментар за участието на България във войната*, с.23-31) разглежда решаващите исторически факти и обстоятелства, които представят България на европейската и световна сцена в края на войната, както и сложното сплитане на политически интереси свързани с българското участие във войната, които **определят обществения живот и обществените настроения в страната.**

Третата част на Глава Първа (*Войната като социално-психологически феномен*, с. 31-49) извежда и обобщава най-съществените обстоятелства, определящи съдържанието и последствията на световния военен сблъсък, които дават насоките на ново следвоенно политическо развитие и социални чувства и настроения, представи и очаквания, станали формираща основа на новото обществено мислене не само в България, но и в Европа и останалата част от цивилизования свят. Изследвани и систематизирани са основните характеристики на безпрецедентния световен военен конфликт, които доминират в последствията на следвоенното обществено развитие, тъй като сме водени от убеждението, че българската политика е проекция на развиващите се процеси в световната политика, а езиковата политика направлявана от правителството на страната е част от общата държавна политика.

Следващата част на Глава Първа (*Приноси и нови явления като резултат на Втората световна война*) последователно продължава анализа на фактологията и зависимостите породени от войната като отчита как развитието на събитията около и в края на Втората световна война променят картата на Европа и света, което поражда и трайно въвежда нови тематични полета на страниците на ежедневния печат, но и нов идеологически подход на тяхното отразяване по своему чертаещ и характеристиката на замислената и твърдо осъществявана правителствена езикова политика. Посочените две явления са коментирани в изследването като *нова съществена част от системните правителствени усилия за приобщаване на националното светоусещане към европейското и световното актуално следвоенно възприятие* на идеята за прогрес и съзидателно развитие. националното се осмисля като актуално, европейско и световно, дотолкова доколкото нацията, която го създава и изразява, е част процесите, наложили се и възприемани в *мегасоциума* като успешни и перспективни проекции на бъдещо хуманно съществуване в нова организация и *взаимосвързани общи цели*. Съзнанието за *световна общност, европейска общност* се разполага тъкмо върху самопородилата се след края на войната (твърде кратка в годините, но интензивна) *представа за общи цели*. Подчертана е категоричната тенденция на водената политика, според която всичко ново и достатъчно ясно изразено в официалния българския печат от средата на 40-те години на XX век претендира да заяви състоянието и съзнанието на българската нация като **съвременна нация в широк непознат дотогава за страна ни международен план**. Включително и в

посоката на развитие на книжовния език, който се използва в актуалните за времето медии – периодичен печат и радио.

Отбелязаните в тази част от главата събития относно разпалването на войната, процесите на нейното разгръщане по фронтовете и в тила, драматичният кръговрат настъпил в гражданския живот, промените в личното, националното и международното съществуване се осмислят в текста на изложението като определящи за *характеристиката на новото време в европейското общество* след така очаквания край на Втората световна война. Оттук следва общият извод за основното, което войната оставя в съзнанието на цивилизована Европа и донякъде Япония – а именно **съзнанието, че всичко старо, добро или лошо, е вече разрушено до основи**, връщане на общественото развитие назад няма, предстои строителство и съзидание на нови неща. Това е голямото всепоглъщащо усещане, което променя света на отделния човек, на отделна социална група, държава и световната общност отпреди войната завинаги. Изложените определящи масовото съзнание рефлексии на обществените брожения, подчертани социални настроения и развития носят най-съществената част от градивото както на тематичния репертоар в популярния и партийния печат на следвоенна Европа, така и на неговия език. Тези характерни обществени прояви са още повече предмет на особено внимание в публицистичните издания в държавите, в които се извършва социално-икономически и политически преход към изграждане на тоталитарно общество. Отчитаме значението на факта, че такива държави в онзи момент са без изключение всички страни в Източна Европа, а сред тях с особена категоричност се заявява и България след събитията около решаващата дата 09.09.1944 г.

По такъв начин насочваме *целта* на настоящето изследване на публицистични текстове с отбелязаната по-горе тематика като съсредоточена върху *анализа на езиковите маркери*, водещи към разкриване на проявите на една държавно организирана и системно провеждана езикова политика в популярния български печат след края на Втората световна война.

Тези изходни позиции се отнасят изключително до съобразяване на осъществявания в това изследване лингвистичен анализ с основните определящи за езиковата реалност, а именно “кой пише” и “за кого пише”, но и „при какви социални условия пише”. С други думи и трите определящи ни насочват към проектираното в журналистическата колегия “създаване на текста” и неговото предполагаемо (очаквано от продуцента) “четене/разчитане на текста” (от

широката аудитория) в условията на вече формираното след войната, но и (ре)формиращо се обществено съзнание под влияние на извършващите се политически и икономически промени, широко декларирани като престижни в национален и европейски план.

В тази посока на организиране на хронологическите и идейни рамки на изследването се коментира и представата за *край на Втората световна война*. Развитието на общественото събитие, което определя социалния терен на разискваната тук тема, посочват, че *краят* в случая с Втората световна война е колкото ясен като представа, толкова в същото време е и сложен, бъдейки така “поетапно” (на отделни етапи, на последователни политически и военни стъпки) ангажиран с многообразен комплекс от обстоятелства. С достатъчно основания, за които в текста са приведени обективни аргументи, но и в известен смисъл условно, можем да търсим края на войната за България именно в последните дни и седмици на септември 1944 г., въпреки че едва тогава се разгръщат действителните бойни сили на българската армия в героичните сражения с немскофашистката армия, струващи на страната и на народа ни десетки хиляди убити, ранени и безследно изчезнали български армейци по фронтовете на Югославия, Унгария и Австрия.

От друга страна – поради развилата се историческа ситуация, датата 9-ти септември 1944 г. неопровержимо отбелязва и началото на **нова идеологическа програма на управление на качествено и количествено нов процес на “създаване на езикови реалности” и на употребата на тези реалности в актуалната публичност** на българския социален модел от модерната епоха на следвоенното европейско и световно развитие.

Шестата част на Глава Първа е посветена на социално-политическите и идеологически предпоставки за началото на нова езикова политика в България от септември 1944 г. (с.81-94). Тук се изследват и обобщават фрагменти от народопсихологията на българския народ, с цел да бъдат пояснени мотивите за **обособяването на среди, които бързо се адаптират към обстановката, стремят се да превърнат собствената партия в последователен съюзник на комунистите**”(Богданова 2009:311). Подчертано е, че мотив подобно *масово публично поведение* едва ли е само страхът от репресии и смразяващо усещане за диктат, които се реят в страната, но и над цялата Източна Европа. Действително преобладаващите коментари на събитията потвърждават твърдението в

съвременни особено критични изследвания, че “Голяма част от българското население приема положително извършения на 9 септември преврат” (НРБ 2011:11). Друга вероятна причина е потърсена в присъщия по традиция конформизъм в политическия живот на България (Геронтиев 2008).

Въпросът за *субектите на новата езикова политика в България в края на войната* е разгледан в следващата част на Първа глава (с.94-97). Сред тях като водещи са посочени функционалните структури на БРП/к/, преустроеният Отечествен фронт, висшите и низовите органи на изпълнителната власт, силовите институции. Фактите посочват с каква скорост в този момент набират сила двете основни силови институции – създадената Народна милиция и Народната армия. В редицата субекти се нареждат естествено **образователните институции** и ползваните от тях методически *учебни средства и помагала*. В тази системност на субектите на държавно проектираната езикова политика ще посочим и езиковото поведение на армията от учители, университетски преподаватели, лектори, пропагандатори, партийни лидери, администратори, функционери в стратегическите стопански области и активисти на партийния идеологически апарат. Централно място в описваната група обществени институции, пряко ангажирани с провеждането на езиковата политика, имат **произведенията на „изящното слово”** – литературните художествени творби – романи, разкази, поезия, сатира и документалистика, които отразяват новите идейни измерения на социалния живот и неговите престижни прояви в ежедневието на „новите” граждани. Свое особено впечатляващо място за постигане на конкретни и актуални „срочни” цели в общественото съзнание имат **средствата за масова информация**. Тяхната сила е несравнимо изразителна в разгръщането на информационната мрежа и интерпретацията на събития в налагания от правителството идеологически ракурс.

В осмата част на Глава Първа (*Поява на българския фронтови печат и т.нар. окопни вестници, с.98-112*) са представени новите измерения на актуалния във фронтовите условия периодичен печат. Извън границите на България са над 500 000 млади хора, ангажирани в армейски действия срещу хитлерофашизма. Проведеният за целите на изследването системен анализ на документалната и научна литература от този период ни уверява, че „за победното участие на България във войната ЦК на партията използваше много и разнообразни форми на организационна, политическа и идеологическа работа. Една от тези

изключително важни форми бе и *фронтният печат*, който на практика стана голяма организираща, мобилизираща и агитационно-пропагандираща сила на бойното поле” (Златков 1989:15). Идеологическата постановка на БРП/к/ за ролята на периодичния печат е водеща при определяне на приоритетите на правителството, като последователно на практика се прилага и ленинският тезис, който гласи така: „Всички печатни органи, намиращи се в ръцете на партията, трябва да се редактират от надеждни комунисти, доказали своята преданост към делото на пролетарската революция”(Ленин 1959:673). Усилията за организацията на този вид информационен процес в следвоенните години са мотивирани изключително от **практиката на партийна работа с компактни групи от хора поставени в екстремна ситуация**. В този план на организация и партийни идеолози отбелязват: „Опитът на партията доказва, че ролята на вестника като колективен организатор и пропагандатор нараства неимоверно много в бойна обстановка” (Лалов, Костадинова, Ташев 1975:109). Наложително е да бъде подчертано обстоятелството, регистрирано от редица документалисти, че „непосредствено след социалистическата победа (има се предвид събитията на 9.09.1944 г. – б.м.К.С.) буквално всяка седмица никнеха нови малки и по-големи вестници, списания и бюлетини, някои от които просъществуваха твърде кратко време, но други продължаваха своя живот години напред” (Златков 1989:18). Голяма част от актуално възникналите вестници по време на военните действия на българската армия се отпечатват (на циклостил или на печатарска преса) в полеви условия, на самия военен фронт, откъдето получават своето название *окопни вестници*. Известни са още и като *фронтни низов печат*. За проблематиката на изследването от особено значение е идеологическият „строй” на фронтните вестници така шумно разпространявани между войниците, като и тяхното жанрово разнообразие: уводни статии, репортажи, кореспонденции, кратки бележки, коментари по военни и политически проблеми, дописки от първата бойна линия, очерци и скици на герои, писма от родината, разкази и стихотворения. Тук се изтъква и особеното значение на специално създадената за идеологическото въздействие върху хора на фронта институция на т.нар. *помощник-командири*. В тази идеологическа структура на новосформираната българска армия правителството открива един от първопроходците – субекти на новата езикова политика. Институцията копира съветския модел, успешно доказал се в практиката на идеологическото и стратегическото командване на

Червената армия по време на Втората световна война. Посредством въведената нова командна, и по-важното *идеологически ръководна позиция* в армията, БРП/к/ и отечественофронтовското правителство целят пълен и непосредствен контрол в редиците на армията. В пряка връзка с интересуващата ни тема институцията на помощник-командирите се открива като инструментариум на управляващата партия, чрез дейността на който се осъществяват първите практически стъпки за формиране на *ново национално езиково съзнание*.

Последната част на Глава Първа е посветена на анализа на формирането на ново национално езиково съзнание (*Начало на формиране на ново национално езиково съзнание*, с.112-137). Формирането на езиково съзнание се представя като процес, който съдържа рационална сфера и вербална сфера, т.е. трябва да се разбира материята, за която става дума и за нейното изразяване в речева интеракция. Езиковите инструменти за формиране на вербалната сфера или още отбелязвана като *текущ текст* са речниковите знания (лексикален запас) и граматика. Тези два компонента на процеса моделиране са реално достъпни за обмен и натрупване като *градиво за езикова системност*. При въвеждането на нови знания в двете отбелязани по-горе системи можем да говорим за езиково обучение. Случаят, който разглеждаме тук, е доста по-различен – дотолкова, доколкото се отнася за езиково моделиране на съзнанието на хора, в голямата си част мъже, от различна възраст, с различен социален статус, но и поставени в неспецифични условия за езиково въздействие. Аудиторията от военни на бойния фронт, която се оказва обект на тази дейност, съвсем не стои в положението на обичайния обучаем. Нейното присъствие в тези условия е мотивирано от обстоятелства, обобщено определяни като „битка на фронта с враг на света и родината”. В посочената социална среда езиковото формиране се оказва *сподвижна процедура*, която съпътства обстоятелствата и ангажира военните поради две условия: неизбежната императивност на военната дисциплина, от една страна, и престижността, „властоусещането” в новата езикова реалност, от друга. Текстовете, които ни посочват езикови данни за направените изводи, са публицистични материали от актуалната българска преса: която ежедневно се изпраща на фронта, но и която, както беше посочено, се отпечатва на фронта – т.нар. *окопни вестници*. Твърде съществена роля по отношение на разискваната тема имат *текстовете в официалната преса*, тъй като те дават насоката, те

задават проекциите на новия престижен езиков изказ. Сред тях най-представителни са публикациите на първа и втора страница от тялото на вестника – актуалните новини от фронта, съобщения за стопанския и политическия живот в страната след излизането от съюза с Германия, правителствени решения, приветствия и горещи репортажи.

Езиковите структури, които отразяват новата политическа линия, насочват към ясна идеологизация на личностното мислене и изява. Още в най-началните вестникарски текстове се формират лексикални модулни фрагменти като „народът и армията”, „стопански и обществен живот” (с.120-121). За стилистична слабост на този военен публицистичен език, още в съществуващите от 70-те години на века изследвания, се изтъква широката употреба на *термини* – главно военнотехнически термини. Особеност на процеса е, че във фронтовите вестници за първи път в България се използва новият правопис. Още повече процесът се развива успоредно с военните действия няколко месеца преди да бъде утвърдена правописната реформа извършена под диктовката на отечественофронтовското правителство.

Изложението във водещи публикации на новите ежедневници, уводни статии и текстове на водещи публицисти (нерядко съветски публицисти) показва типичните черти на тоталитарния езиков стил – многобройни повторения, синтактичен паралелизъм, неизбежно „подпиране” на темата с още един втори план, както и ритуализирана лексика. В системността на правителствените ангажименти чрез езика на печата се разработват *станданти на езиково поведение*, пропагандата започва да въздейства и чрез езика на индивидуално и на колективно ниво като лингвистичен процесор, който внушава модел на езиково съзнание и езиково поведение. Резултатността от така описаната кампания започната през септември 1944 г. и продължаваща до май 1945 г. при най-добрия случай се изразява в усвояване на лексиката и фразеологията, в оценка на ефекта на „стилистиката и езика на властта” върху аудиторията. Несъмнено последователно и постепенно от активните „обучаеми” бива осъзнавано нещо много съществено, а именно - че „всяка езикова форма е своеобразна материална следа на някаква операция” (Димитрова 1998:47). Усвояват се модели на обръщение към широките маси в публичните събирания, на цитиране и изграждане на словесен авторитет, на езикови модели на приветстване и лозунгуване, както и модели на изобличаване на „класовия враг”.

Сред най-ревностните слушатели и радатели на фронтовите езикови уроци израстват бъдещите партийни кадри като агитатори, учители, сътрудници, пропагандатори и лектори, дописници, журналисти и функционери с решаваща роля за утвърждаване на новата власт.

Обзорът на вестниците, който представяме в изследването, включва две основни групи издания от проучвания период – *правителствени вестници* и *вестници на опозицията*, макар че в началото тази разлика, съществуващото противопоставяне, отбелязва нюанси, постепенно прерастващи в открит конфликт и идеологическо противопоставяне на позиции, тези и коментари, което, наред със стопанските и организационните въпроси, носи със себе си и **конфликта в отношението и употребата на националния език** не само в публичността, но преди всичко в нея. Спецификата на езика в публичността – разбирана тук в тесните рамки на периодичния печат, открива широко поле за формиране на нови личности, с ново мислене, ново отношение към своето и общественото съществуване, с нови ценности, между които не на последно място изпъкват езиковото съзнание, изразявано и обогатявано в широка палитра от речевите практики на коренно променящото се общество.

ГЛАВА ВТОРА. Езиковата политика в българските вестници в години на идеологически сблъсък. Език и власт (с.138-377)

В тази глава са представени наши и чужди изследвания върху представата за книжовен език, разглежда се въздействието на книжовния език върху широките социални маси у нас непосредствено след края на Втората световна война. Тук са анализирани модели на езиково взаимодействие и въздействие, реализирани с оглед на държавни и правителствени интереси.

В тази посока на анализ се тръгва от идеята, заимствана от практиката, която показва, че във всеки език са оставили забележими следи както решаващите исторически събития, през които е преминал житейският път на народа, носител на езика, така и влиянията от страна на други езици, с които се е оказал в допир същият език в хода на своето съществуване. Тук важи мисълта на френския лингвист Ж. Вандриес, а именно, че „развитието на езика (открива – б.м. К.С.) само един от видовете на развитие на обществото” (Вандриес 1937:322).

Считаме за твърде важно да подчертаем, че в онези първи години след края на войната никой в България, а и далеч не само в България, но и в развитите страни, не осмисля ставащото – осъществяваните политически и административни

действия и поврати в общественото развитие по отношение на и чрез националния език на държавно ниво, като *езикова политика*. Въпреки това обективността на анализа ни открива, че езикова политика съществува, и винаги е съществувала още от първичните форми на човешкото консолидиране в представително съобщество.

Разсъжденията ни върху обективните обстоятелства потвърждават достатъчно ясно убеждението, че и в пораждането, и в развитието си двете социални явления – *война и политика*¹ са преплетени по категоричен начин още от първите форми на зараждане на социален живот и общуване. Посоченото обстоятелство на свързаност има още по-изразен интензивен характер, тъй като конкретната обществена картина се разглежда в *екстремума на небивала война и небивала по своя характер идеологически диктувана политика*. Според нашата задача обаче в това изследване търсим път към обяснение и на „обвързането” на езика със същността на политиката, за да се получи по-точна и по-пълна съвременна представа за съдържанието на не толкова очевидно ясното понятие *езикова политика*. Процесът се открива още повече усложнен в разглеждания тук случай на *обвързване на националния език с идеологическата програма на една партия*, която е овладяла държавната власт непосредствено след непознаван дотогава разрушителен световен военен конфликт, оставил драматични последици в цивилизационния опит на целия съвременен свят.

Процесът е забележим като *наложил се цивилизационен модел*, който сам по себе си вече предполага и търси наличието на лидерство при осъществяване на социалните процеси, какъвто процес е нормативното уреждане на националния език като формиращ фактор за развитието на нацията.

Поради посоченото обстоятелство след началото на осъществяваните реформи от края на 1944 г. в обществения живот на страната появилата се необходима „силна авторитарна намеса” (категорично наложила се и в българската науката за езика) става залог за така радикално извършените

---

¹ Съвременният поглед към феномена *политика* я определя като „наука за задачите и целите на държавата и за средствата, които са на разположение или са необходими за изпълнение на тези цели”(ФЭ 1999:352). Въведено е понятието *практическа политика*, което обобщава „активното участие на хората в държавния живот в качеството им на избиратели, депутати, министри и др.”. Широко разглеждано това понятие представя т.нар. *партийна политика*, „чиято цел е завладяването на държавната власт за осъществяване на определен идеал за държавата, изразен в партийната програма. Тази политика постоянно се ориентира към случаи на конфликти с други държави” (цит.съч.: 352) и тук неотменно влиза в употреба определението за политиката „като изкуство на възможното”, изказано от Бисмарк – б.а.

промени в националния език и посочването му като един от основните фактори в решителния сблъсък на идеологическия фронт.² В този определящ бъдещето на страната момент, водеща идея на политическото ръководство става усилието да се осигури авторитетна и достатъчно надеждна (преди всичко политически) основа на публицистично общуване в представителните кръгове на новоизгражданото общество при условията на вече доказалата се във войната **дисциплинираност и готовност, (пре)възпитавани у най-активната част от гражданите да се следва авторитарна политика на държавно управление.** Програмата на политически планираното превъзпитаване след септември 1944 г. засяга всички и най-широки слоеве на обществото. При провеждането на езиковата политика във вестниците посочената като водеща идея на политическото ръководство на страната добива още по-значима сила вследствие на наличието на обстоятелства, които ясно говорят, че „във всички тези книжовни езици (български, сърбохърватски, румънски – б.м. К.С.) се проявява тясна взаимозависимост от езиковото и икономическо-политическото развитие” (Хержман 2007:115).

В пряка връзка с коментара на проведената от правителството на ОФ през февруари 1945 г. правописна реформа намираме за необходимо да подчертаем следното: *коментираните прояви на иницириана нормативност и кодификация не са фриволни импровизации, епизодични пориви-отговори на призива за „връзка с народа”, а ясно маркирани с категоричност и последователност по отношение на развитието на българския език, които веднага след Девети септември се институционализират в правителствени действия* – съставя се нарочна комисия от учени и творци на художественото слово, поставя се цел на нейните действия, срокове и т.н. Процесът реализира една чувствителна промяна на писмена норма, която личи от пръв поглед, тъй като откъсва и отграничава новия „социалистически”, „народнодемократичен текст” от „стария текст” дори само с категоричната формална визия, очевидна и осъзнавана от пръв поглед. Коментираните усилия на властта в някакъв смисъл посочват ангажираност с осъзнати пълномощия на кодификатор, който да подсили „здравите неразкъсаеми връзки на народния живот със съвременния и постепенно

---

² В това държавническо съзнание се крие и мотивацията на правителствените усилия в България за устройване и подкрепа на актуалните езиковедските теоретични и практически изследвания през този период – б.а.

пробиващата си път **могъща идея на научното езикознание за революционното развитие на езика** – ето движещите сили на нашите филологически борби през онова време” (Андрейчин 1977:312).

Намираме за необходимо да подчертаем, че тъкмо частните прояви, особено в областта на науката и изкуството, в сферите на духа, към които принадлежи и езикът, придават *националния облик на политическата рамка* на тоталитарната държава. Редица примери от езика на пленарни доклади, студии и научни изложения в областта не само на хуманитарните, но и на природно-техническите науки илюстрират партийната идеологическа риторика чрез фрази, лексика, сложни езикови конструкции и други подобни, които развиват сложните словообразователни възможности в *деривацията на знакови за времето лични имена*, изпозвани изключително в негативен контекст на „изобличаващата публицистика” през 40-те и 50-те години, както и един твърде актуален за този период новоформиращ се лексикален инструментариум на *военизирана метафоричност* (с.157-163).

Изложението на Глава Втора посочва система от обективни основания, съгласно които определянето на действителното съдържание на понятие като *езикова политика* препраща към съпоставки със социални феномени като *общество, социален престиж, мода и обществени настроения, държава, политика, власт, авторитет и влияние* на държавни, политически и социални институции. Цялостната им съвместна организация и *наместване* в инициативи и социална дейност, актувани от исторически формиралата се необходимост, по своеобразен начин рефлектира върху езиковата политика. Мащабите, способите и средствата на тази организация определят характеристиките на отличие между *най-общо понятийно упоменавана езикова политика, национална езикова политика и държавна езикова политика*. Освен че най-често се припокриват (особено в политически отчети, декларации и пропагандни материали и други подобни) двете коментирани понятия - *национална езикова политика* и *държавна езикова политика* имат и свои различия определяни дотолкова, доколкото държавността се разпростира в наднационалност и предполага социално-политическо обединяване на две или повече нации – какъвто пример ни открива съществуването на държави като Чехословакия, Австро-Унгария, Съветския съюз, донякъде Югославия.

В конкретния случай, който разглеждаме в това изследване, сме предпочели да използваме понятието *държавна езикова политика*, тъй като го намираме за най-подходящо като описание на захванатата от новосъздадените властови институции в България след войната общественно-политическа дейност по отношение на българския език. Подробното анализиране на причините довели до пораждането и дейността на тези институции не е самоцел, а *водещ принцип* с оглед на създаване на реална представа за стоящата в правителственото съзнание **задача за ангажиране на езика в идеологическата борба**, бидейки задълбочено и адекватно политизиран съобразно изискванията на историческия момент в страната и света. Описаните закономерности са основание за изводи в съответствие със следваната тук *методология на социолингвистичен анализ*, чиито принципи се основават на убеждението, че ”тъй като речта е социално поведение, изследването ѝ, изолирано от обществото, би било равностойно на изследването на ухажването, без да се вземе предвид поведението на единия партньор към другия” (Хъдсън 1995:17). Подходът на изследването тук задължително се съобразява с обстоятелството, че „*речта*, като средство за комуникация и *идентификация на обществените групировки*, има социална функция и изучаването ѝ, изолирано от нейния носител, означава да се изключи възможността за търсене на социална обосновка на използваните структури” (пак там), възглед, който се поддържа от видни лингвисти от „Лондонската лингвистична школа (вж. Фърт 1964), заедно с езиковеди като Майкъл Халидей (1973), Терънс Мичъл (1975), Браун и Левинсън (1978) и др. Поддържа се и от цялата социолингвистична школа в България, организирана около Международното социолингвистично дружество – София.

Посочените особености в изследването стават повод за анализ на социалните императиви, при които се замисля и осъществява процесът на *съзнателна обработка на книжовния език* (изразът е на Бохуслав Хавранек). Определящото значение в тази посока на наличието на държава и на съответен стандартен език вече предполага социално институционализирани и координирани действия по отношение на националния език, които се дефинират като езикова политика, понеже тази политика е свързвана с понятия като изграждане на езикова култура и теоретична обработка, която превръща народния език в книжовен език (вж. Хавранек 1967). В този смисъл в тази част на научното изложение се коментират начините, по които след края на войната се появяват и реализират *модели на*

езиково планиране в т.нар. нови държави, но също и в старите държави в Източна Европа (с.169-175). В резултат на анализа се извеждат вариантни прояви (развития) на езиковата политика като **екстериорна езикова политика**, чийто социален проект носи идеята да реализира в практиката трайно установения престижен статус на даден език; **иманентна езикова** политика, концентрирана върху изграждането (процес на езиково строителство), функционалното разположение във всяка една сфера на обществения живот, в търсене и създаване на оптимални условия за „чистота” на развитието на националния език, оглеждан като стандартен език. Проявите на подобно „търсене и създаване” се откриват и във вида им на **микроезикова политика**, чийто субекти са отделни групи лица (общественици и културни дейци, учители, писатели, публицисти, артисти и др.), сдружения и патриотични колективи в отделни райони, дори само в отделни селища, а не рядко и извън територията, определяна за тяхна родина, които провеждат *своя* езикова политика в рамките на отделно печатно издание или група периодични издания, следване на определена езиково образователна, издателска, театрална и изобщо културна политика (организиране на срещи с обществеността, беседи, четения и др.) – най-често определяна като *просветителска*. Сред отличаващите белези на микроезиковата политика са още и спонтанната родолюбива инициативност на идейни сподвижници, наред с **ревностния и субективен публицистичен коментар по отношение на езиковите норми**, следвани в политиката на формираната идейна група дейци. По-рядко тази инициативност е сведена до дейността на едно лице с впечатляващо изявен творчески потенциал – какъвто случай е публицистичното дело на Ив. Богоров, Г.С. Раковски, Хр. Ботев, Петко Славейков и др. Осъзнаваме факта, че в посочения аспект на видово съотнасяне можем да се установим на вече популярния термин възприет в лингвистиката **идиолект**, отразяващ степента и качеството на личностно „присвояване”³/усвояване на националния език, дотолкова, доколкото „речта на личността е разбрана като лингвистичен модел, уникален за носителя на даден език” (The American Heritage Dictionary of the English Language, 1969:654, цит. по Димитрова 2006:8). В така предложената дефиниция на конкретния вид дейност по отношение на езика има и една важна подробност, която трябва да съобразяваме задължително, а именно – за да се

---

³ Изразът е на Е. Бенвенист, който има предвид „рамките на речта, която е език, присвояван от говорещия човек” (Бенвенист 1974:300).

възприема това лично речево поведение за *вид езикова политика*, то трябва да отговаря на две условия: първо, да бъде достатъчно популярно в обществото, и второ, личността да предявява съзидателно усещане, дейност и чувство към националния език до степен, която да впечатлява обществото и да оставя трайни следи в езиковото развитие на нацията. Естествено в тази група *творци на езика в организационните форми на езикова политика* най-напред се нареждат писатели, поети, оратори, публицисти, езиковеди, хора на науката, дейци на изкуството, които с речта си създават актуални и действени примери на престижно и изразително езиково поведение, но и на достойно отношение към езика, личностно отстояван като национална ценност по правило в години на обществена криза. В отбелязаната системност се изяснява и съдържанието на понятието *езиково планиране* (с.181-183).

Научното разискване на обстоятелствата, които „извикват на живот” конкретната езикова политика в новите социални условия у нас, указва по достатъчно ясен начин как да се категоризират **целите** на провежданата езикова политика в България. Тези цели се набелязват в обобщен вид като свеждащи се до отговор на правителствената политика – **как да се използва националният книжовен език за максимално успешно осъществяване на новата и безкомпромисна идеологическа програма за промяна на обществото** и неговите икономически и духовни ценности.

В онзи напрегнат момент на трансформация на държавата и нацията, разпъвана в суров идеологически сблъсък, българският език не само се възприема като ценност на националното развитие, но в социалната му същност са заложени модели на развитие, които до такава степен трябва да повлияят на обществото, че да доведат до така очакваното от политиците във властта политическо превъзпитание същото това общество.

Като обобщаваме всички по-горе изложени обстоятелства можем с достатъчно основание, за по-ясно изясняване същността на езиковата политика след края на войната, стъпвайки върху кратката дефиниция на Клаузевиц, принципно да изведем заключението, че **езиковата политика е продължение на политиката с други средства** (с.182-186). Становище, което определяме и като водещ аргумент на по-нататъшния анализ в това изследване.

В цитираните разсъждения на идеолози и политически дейци от началото и средата на XX век откриваме реално заявени важни ориентири за

идеологическата основа на предприеманата от „народната власт“ езикова политика. Най-напред тук се открояват ясно изразената убеденост и **личните амбиции на политическите лидери да управляват вътрешноезиковото развитие и обществените функции на „държавния език“**. В крайна сметка тъкмо в авторитетността на тези разсъждения се открива и отговорът на големия въпрос „Кой е водач в процеса на създаване на книжовния (литературния) език“ и какво е мястото в този процес на всяка една от трите големи групи – партийни институции (и лидери), интелигенцията и народа. Това е твърде съществено положение, още повече като имаме предвид убеждението на езиковедите-марксиста, че *езикът се развива по независимо от субективното желание на отделни негови носители*, а неговото развитие е подчинено единствено на „вътрешното противоречие и напрежение в системите, възникващо в процеса на речевата реализация“ (цит. по Петър 1984:36).

Друго много съществено, което откриват цитираните ленински разсъждения, са ясно заявените **мотиви на езиковата политика**, по принцип, които ни карат да твърдим, че в *съвременната представа* за държавнически действия по отношение на националния език **крайна и същинска цел на езиковата политика не е езикът – така заявените градивни усилия на политическата и държавна власт по отношение на езика са само средство за постигане на други, неезикови влияния, според държавнически и политически проекти** (с.193).

Следващият важен извод, към който ни насочват цитираните думи на вожд на руската революция и българските партийни лидери, се отнася до **партийността**, разбираана като **класово отношение**, основен критерий за това *какво струва, т.е. е стойностно*, и *какво не струва, т.е. не е стойностно и трябва да отпадне в бъдеще от националния език*. Можем да обобщим, че така обоснованата зависимост извежда на първи план правилото: *нов обществен строй – нов слог на националния език, нов обществен договор на говорене!*

Освен всичко казано за езика на пресата, което отбелязахме по-горе, новото съзнание в годините на социално-политическа промяна е демонстрирано и с *ползването на вестника* чрез неговата *семиотична разпознаваемост* – купуването или получаването по пощата на определен вестник, подписка за абонамент, разнасянето и неговото демонстриране на публични места,

позоваване на информационни коментари и автори, станали популярни авторитети, изявявайки се в ролята си на сътрудници на вестника и т.н.

Друг фактор, който се проявява в утвърждаването на същността на междуетническите и държавните отношения на Балканския полуостров, са обстоятелствата трупани столетия наред, а най-вече в периода на национално самоопределяне в тази географска общност, съгласно които „езикът е възприет практически от всички национални и културни водачи като най-мощния фактор на унификация” (Тодорова 1999:465). Тъкмо това съзнание у всеки един от балканските народи събира в едно борбата за национален суверенитет с повелята за извеждане и залагане на националния език в основа на държавността. Това е **основно положение в политиката на Балканите – същността на езика се възприема политически, а политиката се разполага в и с езика.**

Единствено с цел обективност в тази част от Глава Втора е предложена класификация на осъществените като езикова политика действия, според посоката на тези правителствени действия по отношение на националния език. Предложеното разграничение дефинира разликата между *позитивна езикова политика*, по смисъла на която действията на държавата ангажират съзнателни и системни усилия в развитието, обогатяването и насърчаването на употребата на националния език, срещу *отрицателната/негативна езикова политика* (провеждана у нас днес във вид на *нехайна маргинализация*) и нейното крайно проявление осъществявано целенасочено във вид на **деструктивна езикова политика**. Деструктивната езикова политика е форма на държавна планирана дейност, която преследва понижаване на конкретна езикова престижност и като краен резултат води до т.нар. **езиков геноцид**, в системността на който може да бъде разпознат „синдром на понижаване” на обществената култура и образование по отношение на даден национален език (с.207-212).

Когато говорим за проекциите на идеологизираната езикова политика в България в годините непосредствено след края на войната е необходимо да съобразяваме активните мероприятия и политически действия на целия нов правителствен апарат след 9.09.1944 г., посредством които властта търси да открие и **открива достатъчно успешен, престижен, могъщ и перспективен модел на държавност** в лицето на Съветския съюз. Тук дори не нужно да се прави пропаганда. Широките социални маси са обхванати от копнежи за обновление, за *осезаемо нова политическа реалност*. Съветският обществен

модел, освен с всичко друго, „остава заветна цел, получила допълнителна привлекателност с превръщането на СССР след войната във водеща световна сила” (Калинова, Баева 2006:39).

Следвайки тези модели на разграничаване в характера на езиковата политика във вестниците, модели, които са ярък резултат от политическата обстановка в страната, намираме за основателно да **разграничим** иманентната езикова политика, която е приоритет на държавническите действия по отношение на езика в новите, отечественофронтовски (правителствени) вестници от езиковата политика, която следва предходния (вече определян в онези времена за *стар*) модел на **микроезикова политика в опозиционните вестници**, достатъчно разколебана, непрестижна и непредставителна, неподкрепяна, а напротив контрастно разграничавана от държавната езикова политика в публицистиката и като цяло в обществения живот (с.216-220). Посочените реалности и мотиви на политическия живот в страната водят до развитието и **утвърждаването на нов езиков стандарт в публицистиката** най-вече в средствата за масова информация. В периода на първите години на управление новоустановената политическа власт *дава* разбираем *приоритет на печатните средства за масова информация*, защото без съмнение оценява като изключителни тяхната дълбочина, сила и устойчивост на влиянието във времеви и пространствен план. Пряко следствие на дадения правителствен приоритет са държавните проекти за реално ликвидиране на неграмотността на населението и в началото на 50-те години на XX век правителството докладва в оторизираните международни институции, че неграмотността в България е ликвидирана.

Отбелязаните тук обществени (в началния момент те са преди всичко правителствени) проекции на планиране за бъдещото социално-политическото развитие в България, неизбежно рефлектират и формират **нови възприятия за състоянието и категорично преосмисляне на функционалността на националния език**. Изводите от изнесените дотук обстоятелства описват едно колкото внезапно, толкова и търсено развитие в социалната политика на държавната власт след Девети септември, с което ни насочват към необходимост да се подчертае онтогенезата на необичайното политическо отношение към езика и предприетата спрямо него системност на действия. Най-напред в тези изводи ще изтъкнем, че езиковата политика в българските вестници след войната не е случайно стечение на политически и икономически събития. Тя е *резултат на*

комплекс от социални, политически и исторически развития, които предопределят закономерно предприемането на конкретна форма на езикова политика тъкмо с такъв характер, който отговаря най-тъждествено на целия този комплекс от развития и политически намерения на новата власт. С други думи – и следвоенната българска езикова политика във вестниците **е изисквана** като резултат от влиятелните актуални и твърде специфични обстоятелства на историческия момент, тясно обвързан с национални, европейски и световни довоенни и следвоенни акценти на общественото развитие.

Следващият извод навежда към размисъл за целите на тази езикова политика, разгърнати с проявите в езика на новите вестници. Наличието на обстоятелства, които определят провеждането на конкретна езикова политика, от своя страна ни ангажира с отговор на въпроса като *средство за какво* се замисля и осъществява тази езикова политика? И целите, преследвани с езиковата политика, както причините, довели до нейната поява в конкретно общество (българското общество след края на войната), имат общ произход и този произход ни се открива, съсредоточен не в същността на езика. Обстоятелствата, върху които акцентирахме, са основание да твърдим, че в принципно положение може да бъде изведена и защитена обективността на създението, че **крайна и същинска цел на езиковата политика не е езикът!** Езикът е въведен освен във функцията на формална проява и носител на информация, като материален и духовен експонент на държавническите действия, чиито замисъл и цели отиват много по-напред в проекцията на националните перспективи на държавното обединение. Анализирани в посочения аспект, *националният стандартен език се оглежда, коментира и управлява с ясни, рационално поставени цели*. Водеща сред тези цели е идеята за постигане на политически приоритети, които най-адекватно отговарят на проектираната държавност и управленски перспективен потенциал, отреден на нацията носител на езика (с.220-226). За пример в текста на изследването е посочен публицистично заявения *политически процес за смяна на имена на обществени обекти*, в чието провеждане се открива от една страна масовото, но най-вече властово партийно-групово, а) *съзнание за отсъствие на стойности* (сега); б) *съзнание за разграничаване от стойности* (от миналото); в) *заявка за претенции към бъдеще с категорично идеологизирани стойности* (бъдеще).

Така сложените обстоятелства изискват, когато коментираме формите на печатна пропаганда във вестниците след Девети септември с оглед на характера и

мащабите на езиковото целесъобразно съдържание, вложено в тях, да бъдат особено внимателно проследявани публицистични политически прояви като *речи на правителствени лица, декларации, приветствия, доклади и държавни политически отчети*, които като правило новата власт реализира „на живо”. Още на следващия ден тези текстове биват публикувани в обширни формати на първите страници на ежедневния печат, но и своевременно издавани в отделно книжно тяло. Тук коментираме *замислянето и присъствието на подобни публицистични текстове в новите вестници като знаково явление на епохата*, настъпила след войната, което отбелязваме в неговата обективност на *жанровото съдържание на периодичния печат*.

В последната част на Глава Втора (Власт и език. Свобода на словото в атмосфера на идеологическа борба, с. 251-377) са изложени основни тези и аргументи за отношенията между политическата власт и националния език във време на сложни социални процеси и вътрешнодържавно напрежение при смяната на властта. В официалната публичност в страните от комунистическия блок се приема, че е настъпила нова ера и свободата на словото съществува като даденост в новата ера. Постигнат е консенсус в тези общества *свободата на словото* да бъде публицистичната проява на стратегията да се изобличава *врагът на Запад, фашизмът, реваншизмът, империализмът, подпалвачите на нови войни* и др.

В разглеждания случай с провеждането на езиковата политика във ежедневния печат в България след войната откриваме и наличие на *социално релевантния размер*, но и на *специфичния начин на въздействие* на „съобщената воля на управляващите”, при който то протича така, че управляваните превръщат изразената воля (заповед) в максима на своето поведение. Езикът в популярните медии – в разглеждания случай тук случай, ежедневния официален печат, е разгледан в изследването като **субект-вестител на съобщената воля** на управляващото тяло в тоталитарната държава. Породената в това отношение на израз, оценка и съдържание взаимнообвързаност най-пълно изразява ангажимента на езика с властта и на властта с езика. Мотивите в действията на участниците в процеса са подредени по йерархичност и според повечето съвременни учени се базират на *осъзнатата целесъобразност*. Но тогава, в дните след Девети септември, е следван друг модел, при който за „главна характеристика на властта се счита способността за използване на средства за физическо принуждаване” (САВ 1996:18). С други думи по отношение на въздействието – подчинението се

реализира за сметка на осъзнавания страх от наказателни мерки от страна на властта. Тук на свой ред влиза в действие и друг различен, но важен фактор, а именно – *авторитетът*. Влиятелната проява на властта като авторитет „отразява степента на съвпадение на интересите на самата власт с интересите на управляваните”(цит.съч.:19). По традиция реализирайки се във вид на оказвано въздействие върху „иррационалните пластове на човешкото мислене”, властта намира свой уникален партньор и символен инструментариум в същността на езика. Чрез резултатите от направените в изследването наблюдения стигаме до извода, че процесът има отношение на зависимост от големината на страната и броя на населението, което говори езика като роден. Това е един социолингвистичен проблем, който се нуждае от специално изследване.

Изложените в тази част сложни и многостранни обстоятелства са основанията, въз основа на които защитаваме твърдението, че **в тези години работата по езика и нормативното уреждане на неговата книжовна форма не са предоставени на научния капацитет на езиковедите в България.**

Специално внимание в изследването е отделено на интереса и особеното пристрастие на Сталин към езика, и особено към езика в публичността, които, оказва се, не са случайно явление в социално-политическата картина в Европа и света след края на войната. Преди всичко тези отношения на властимащите и властпреследващите с езика разгръщат традицията на „класиците на марксизма-ленинизма”, която е представена в детайли. Твърде специалното отношение към езика и градивната връзка на езиковото развитие с „революционни моменти” на социален преход откриваме и в трудове на още марксисти, сред които свое място има политическият деец, публицист и есеист Пол Лафарг с наблюденията си върху развитието на френския език след революционните промени през 1789 – 1799 г. във Франция (с.280-306).

Можем да обобщим най-важните мотиви, цели, стратегии и действия, определящи езиковата политика в българския актуален печат в това време със следните изводи от представената Втора глава така:

След Девети септември в България последователно се води политика на налагане на нови граждански ритуали. Действията на държавното ръководство са подчинени на идеята за превъзпитание на народа и придобиват смисъл на социално инженерство. Езикът се възприема в ритуалната му форма на словесна изразителност на класовата принадлежност. *Националният език се*

залага в основа на държавността. Езиковите символи се разгръщат във фактор на идеологически антагонизъм. След края на войната вестникарските страници се превръщат в поле на изпробване *силата на езика като лост на властта.*

Анализът и на текстовата реалност, и на личностни прояви, оценявани като знакови за периода след края на войната, показва системност на държавническите действия, последователност при провежданите речеве (езикови) внушения и *организиран политически стремеж да се създаде нов български речев стандарт в публичността* с ясно изразени стилистични и идеологически мотивирани рамки.

Един от водещите принципи на **идеологизираната езикова политика** *не е толкова какво идва, а преди всичко откъде идва* – от братска страна или от страните от западния блок.

В България се осъществява политически централизирано *внушение за национален недостиг.* В представителността на националния език се вменяват „отсъствия” и „липса” на престижност заради „недостиг на изразност” (лексика), които са запълвани чрез спешно и безразборно усилено заимстване от актуални за момента политически и икономически „всеобхватноразположени” езици. За *зонален език* тук в България се обявява **езикът на великия руски народ.**

Водещите тези и изяви на български езиковеди и интелектуалци през периода съдържат ясни **симптоми на т.нар. „подчинение на властта”.**

Реализира се последователно идеологизирано отношение към достиженията на научната методология за изследване на езика.

ТРЕТА ГЛАВА. Жанрово разнообразие на езиковата политика в националните вестници след войната (1944 – 1956) (с.378-506). Тази глава се състои от пет части и разглежда основните промени настъпили в стилистичния и граматически строй на публицистичния език в резултат на провежданата идеологизирана езикова политика във вестниците след войната.

В първата част (*Стилно-езиково утвърждаване на тоталитарната публицистика*, с.378-383) се обръща внимание че, в разглеждания случай не става дума за различия между един и друг вестник, а само за един-единствен публицистичен писмен дискурс, който отразява формалното разнообразие на вестникарско присъствие в тоталитарния режисиран медиен пазар, т.е. *режисиран е достъпът до актуална информация, режисиран е и уникалният*

единствен начин за представяне, включително и езиковата форма на представяне на тази информация. Обобщени са обстоятелства, поради които езикът в наблюдавания дискурс е целесъобразно да бъде разглеждан като **език на оперативната информационна пропаганда**.

Следващата част на тази глава (*Ритуализация на лексиката в представително-емотивни публицистични текстове (лозунги) в ежедневния печат*, с.383-402) разглежда публицистични езикови стратегии на правителственото надмощие във властта, чрез които се създават условия опозицията да бъде заклеймявана като *реакционна* по силата на приписваните ѝ и често доказвани в словесната война във вестниците **маневри да върне страната към довоенното политическо статукво**. Анализът на идейната страна на изключителната динамика на социалните прояви в държавата открива в тях категоричното присъствие на системно представена, изразителна, актуална и като **„контрастна на тъмното минало”** – нова, и с всичките си тези качества много *привлекателна социална ритуалност*. В последователността на социолингвистичното изследване ритуалът се разкрива като традиционна **форма на изиграване на власт, социална сила и жизненост**.

В разглеждания тук случай различаваната функционалност намираме като подходящо прилежаща към коментара на авторитетната употреба на езика в най-представителната публичност в България през първото десетилетие след края на войната. Особено значение в осъществяването на коментираната процесуалност има т.нар. *интегрираща функция на ритуала*, чийто смисъл е колективът периодически „да се обновява и да утвърждава себе си и своето единство”. Тъкмо **интегриращата функция** посочва ритуала за „необходим за осъзнаване на солидарността, взаимосвързаността на членовете на колектива” (Байбурин 1993:31). Тук трябва да напомним вече коментираната идея за единността на езика, за демонстрираната чрез него в тоталитарното общество пряка връзка между властта и народа.

Като имаме предвид анализирания данни намираме основание да твърдим, че тоталитарното общество, разглеждано във вида, в който то се реализира в следвоенна България, е достатъчно изразителен пример на *държавна структура от ритуален тип*. Политическата практика показва, че такава държавна структура винаги се нуждае и от *специален език*. Фразата,

подредена в характерните структури на лозунги, задава необходимия семиотичен *тон на ритуала*. Тон осмислен като цикличност във времето на провеждане, като ритмика на последователността на действията и съдържание на характерната повторителност, създаваща масовото усещане за единност на чувствата и идеите, както и единност за смисъла и начина на тяхното публично изразяване. Разгръщани чрез официалния български печат можем да видим как тези ритуализирани прояви *слагат действително ново начало* на изграждането на т.нар. *символна вселена* (Монова 2000:217) в българското национално съзнание.

Чрез недвусмисленото си идентифициране с новите ритуали и новата символна система утвърждаващата се тоталитарна власт по успешен с наднационалната си престижност начин **лишава опозицията от основания за актуална изява, като ѝ отнема възможности за социално привлекателна (класифицирана в популярното световно обществено мнение като „нова“) ритуална практика, празничност и социална перспективност**. Отбелязаното обстоятелство е една от основните причини за загубата на обществени позиции и за незначителното влияние на опозиционния печат (а заедно с това и на неговия публицистичен стил на изложение, който той неизменно поддържа) сред широките обществени слоеве след края на войната.

Анализът на процеса изисква да обърнем внимание на подчертаваното от повечето изследователи обстоятелство, че „думите в ритуала са освободени от конкретиката на ежедневно общуване“ (Байбурин 1993:209, Левинтон 1988, Търнър 1983, Елиаде 2008) и тяхната употреба в процедурите на неговото осъществяване отразява една *специална организация на словесния текст*. Постиганият вследствие на тази организация резултат показва, че „имаме работа не просто с изказвания, а с формули“ (Байбурин 1993:209), т.е. словесният текст става „структурен компонент на ритуала само в случай, че **няма спонтанен характер и е допълнително организиран**“ (пак там).

В процесуалността на ритуала властта на думите е експонирана във вариантни чисти вербални практики като *заклинанието, клетвата, обета, баенето, прокълването* и дори *паролата и възгласа*. За пример на проявата им ще цитираме публикация от вестника на войската, твърде популярен в онези години, в. „Народна войска“ от месец март 1945 г. Това е статията

озаглавена „*Екзархът отпрати проклятие за славянските врагове*” и в нея се казва следното:

”Негово преосвещенство Екзарх Стефан произнесе реч, [...] с вдигната за анатема ръка екзархът произнесе: – Проклет да е този, който би вдигнал ръка срещу славянската общност!

Всички са на крака и с нестихващи възгласи се присъединяват към това проклятие срещу славянските врагове” (в. „Народна войска”, 05.03. 1945).

В системата от ритуали на комунистическата пропагандна практика в началния период на нейната реализация намираме за необходимо да се спрем на един от нейните най-важни изграждащи елементи – *лозунгите*, разглеждани в изследването като проява на средството, което „събира хората заедно в една универсална общност”. След края на войната лозунгите изпълват публицистични текстове от най-различен информационен и пропаганден характер. Голяма част от тези текстове се печатат всекидневно в ежедневниците на новата власт. Това е причина тук да бъдат разглеждани като експресивна и емотивна изява на словесността в комунистическата ритуална символика. Забележително за пораждането и разгръщането на изследвания речев акт във вестникарските текстове е обстоятелството, че словесността на тази ритуална практика тук разглеждаме в *момент на властова реализация и тържествена демонстрация на жизненост* поради успешно овладяваните политически и стопански позиции в управлението на държавата.

Появата и успешното просъществуване на лозунга като социален текст обобщава редица качества, които го представят за удобен словесен вестникарски модел на актуална експресивна пропаганда. Оценявани така от водещите сили в политическия и информационния живот на страната, *лозунгите са изведени в предните редици на словесността в тоталитарната публицистика*. Тяхната масирана поява на страниците на вестниците захранва особени жизнени връзки на властта с масовото читателско възприятие. Съветски автори от този период доказват въздействието на „лозунгите и призивите” в ефективността им да „закрепват получената информация в съзнанието посредством емоционално отражение и по този начин да подбуждат читателя не само към размисъл и преживявания, но и към действие” (Горохов 1973:103).

Следвайки тази логика на заложения в създаването им смисъл, може лесно да се проследи как лозунгите биват *организирано разпределяни в идеологизираната структура на тялото на вестника*. Преди всичко тези фразови акценти се поставят в челото на вестникарското заглавно каре. В този аспект на употреба никак не е случайно показното подреждане на поредици от лозунги (стигащи до над 30 броя) на първа страница на официозите „Работническо дело” и „Отечествен фронт” в изданията им на символни, празнични, дати под рубриката „Лозунги за празника”.

В разглежданата идеологическа подредба на вестника в края на 40-те и началото на 50-те години лозунги по правило се появяват в коментарните партийни програмни текстове, отново публикувани на първа страница. Тук са уводните статии, тържествени речи, доклади, приветствия, поздравителни телеграми и още правителствени слова по повод годишнини и официални чествания съобразно ритуализираната партийна символика. Прицелна към членската маса е употребата на лозунги в публикации, които отразяват ежедневната оперативна практика на партийните органи и провежданата от тях организационна дейност (конгреси, събрания, отчети, избори), реализацията на планове и задачи на „народното стопанство”. Чрез аранжирането на вестникарския текст с лозунги авторът или редакторът в управителния орган очертава *идеологическата рамка* на публикацията, която я присъединява към водещата политическа доктрина.

За целите на анализа разглеждаме двата основни типа лозунги според прагматичната цел на продуцента на текста: *лозунг-възхвала* и *лозунг-призив*. Призивността на лозунгите, които са изведени в заглавия, още повече в случаите когато те са заглавия на уводни статии, се идентифицира като „партийна повеля” в особено решаващи моменти от стопанския и политически живот на страната. Такъв пример са лозунги-заглавия осъждащи военни действия и особено заглавия на публикации за стопански кампании. Ето примери на лозунги-заглавия на уводни статии:

Да приберем реколтата бързо и без загуба на зърно! (Работническо дело, 04.07.1956); *Непрестанно да укрепваме връзките на Партията с масите!*; *Да засеем по-големи площи с втори култури* (в този случай удивителен знак не е поставен); *Под значето на ленинизма към нови победи!*

(РД, 06.07.1956); *На борба за увеличено и качествено производство!* (Отечествен фронт, 17.07.1949) и др.

Структурната вариантност на писмените текстове на лозунгите, които са използвани и стават популярни текстови акценти в наблюдавания от нас период, можем да представим в следните групи: 1. *Скандирания*. 2. *Кратка фраза*. 3. *Утвърждаващо глаголно изречение*. 4. *Утвърждаваща призивност*. 5. *Отрицаващи/заклеймяващи конструкции*. 6. *Възвеличаващи текстове*.

Публикуваните в печата лозунги в преобладаващото си мнозинство са *заглавни текстове*, т. е. имат функцията да бъдат словесна атракция на мисълта в публицистичния вестникарски дискурс. В създаването на идеологически ангажирания лексикален пласт се забелязва успоредно развитие на два процеса: **1. Военизиране на битовата лексика.** **2. Битовизиране на военната лексика.**

Цитираните примери показват забележително разнообразие на структурните варианти на лозунгите във вестникарските текстове през периода 1944–1956 г. Разглеждайки езиково-структурната и идейна същност на тези лозунги в един широк съпоставителен план във времето, откриваме основания да твърдим, че този период в историята на България е забележителен и като най-наситеният по количество и разнообразие на употребяваните лозунгови текстове не само във вестниците, но и изобщо в националната публичност.

Статистически погледнато се оказва, че най-често употребяваните квалификации, които откриваме прилагани към ритуализираната лексика са *велик* – влиза в 7 словосъчетания, *героичен* – в 4 словосъчетания, *славянски* и *български* – в по 3 словосъчетания, *славен* и *гениален* – в 2 словосъчетания (*борец*, *вожд*). Като цяло регистрираната честота на употреба във вестникарски текстове представя характера на ритуализираната лексика като празничен и възвеличаващ. През този първи етап на утвърждаване на тоталитарния печат открива още едно забележително явление в ритуалния характер на лозунговата употреба, което влиза в привидно противоречие с правилото за краткост и „най-простата структура” на изказа. Тук ще отбележим това ритуално езиково явление във вестниците като **каскадно разгръщане на лозунгови струпувания**. Необходимо е да подчертаем природата му именно на *вестникарски тип ритуален лозунгов текст*,

явлението твърде рядко се открива в други публицистични или чисто информационни издания. Коментарът на едно толкова ново явление в езика на вестниците може да ни насочи към представата за сугестивно въвеждане на *привнесена публицистична чувствителност*, заета от друг, небългарски, етнокултурен модел, с дълги, пространно разположени и тежки словесни конструкции. Разглеждани така новите лозунги в българските вестници откриват една авторитетна проекция на новата езикова престижност в публичността – както по отношение на категорично променения лексикален състав, така и по отношение на промяната в тяхната фразова структура, отразяваща нова емоционална експресивност.

Третата част на тази глава (*Фразеологични единства в структурата на публицистичния стил от края на 40-те години на XX век*, с.440-471) разглежда научна теза, според която, приемайки, че след Девети септември 1944 г. нашият книжовен език вече е достатъчно изграден и нормативно уреден, то усилията за неговото развитие трябва да бъдат потърсени в посока на развитие на лексико-семантичната система и фразеологичното обогатяване на речевата практика в социалната система. Според проведените наблюдения върху управлението на езика във вестниците през тези години същностен и изразителен вид има **процесът на обогатяване на езика чрез създаване на нови вътрешноезикови връзки между съществуващите, а и с необичайно голямото множество нововъведени лексикални единици**. Широко поле за такава изява в езика открива новата социално-политическа действителност у нас. Фрагментирането на тази действителност се осъществява в езика по разнообразен начин, но в тази част на изследването намираме за по-основателно да се спрем на един от най-експресивните сред тях, който е проявен в актуална функционална сфера. Наблюдаваният вид обогатяване се изразява в *появата на политическите фразеологични единства в езика на оперативната публицистика – в езика на текстовете, публикувани в ежедневния печат*. Подтик към изследване на тези структури на речта ни дава очевидната връзка на тяхната поява и развитие с още един процес, деклариран за актуален в широката публичност – процесът на сближаване, в случая, с *народноразговорната реч*, което е най-красноречивият белег на така силно възделената от народната власт *демократизация* на книжовния език.

В изложението тук говорим за *политически фразеологизми* и е наложително да съобразяваме няколко съществени детайли, които характеризират и различават употребата на тези езикови явления в публицистиката. Определението *политически*, към което насочваме вниманието си, разбира се, най-напред предполага онези устойчиви словосъчетания, в състава на които функционират конструкти, лексикални единици, превърнати в обективно отражение на провежданата национална и международна политика – т.е. имат изразена връзка с институционалното управление на държавата, с изповядваната от правителството идеология, както и с постъпващия у нас информационен поток за събитията по света. В разглеждания случай фразеологизираният езиков изказ отразява обекти и отношения, водещи аспекти на политическото управление, както и техния обществен коментар. Забележително е, че подчертаният тук обществен езиков коментар е реакция на динамиката в обществения договор, все още завоалиран, между гражданите и властта. Съществена особеност на осъществявания коментар е, че той става още по-изразителен в условията на кризисна ситуация на нови конфликти и социални движения, при които значителна част от обществената енергия неизбежно се трансформира във *фигуративно (изобразяващо-експресивно) езиково поведение* към проявите на държавността, към нейните институции и видимите резултати от техните действия. В тази тематична група устойчиви словосъчетания сме организирали само онези от тях, които включват в съдържанието на формалната си структура *политически маркиран словесен компонент*. Такива компоненти в състава на словосъчетанията могат да бъдат названия на личности, програма, идейна постановка, идеологическа представа, специални дати, символи, икономически субекти и други подобни. Значителна част от тях са вече в състава на т.нар. *ритуализирана лексика*.

В анализа приемаме за критерий на системността за идентификацията на явленията в езика идеята, че фразеологичното единство разкрива истинския си вид в речта, при употребата в контекст. Подобна мотивация на подхода на анализ открива много по-широк план на коментар за тези словосъчетания, който посочва обективни основания да се твърди, че *политически са всички фразеологизми употребявани в политическия дискурс*. За пример на появата и функционалните зависимости на коментиранията словесни единства можем да

дадем един цитат от в. „Работническо дело”, който е част от изказване на работник-строител. Той заявява от трубуната на партиен пленум:

„Колкото по-бързо пробиваме тунелите за електроцентралите и галериите в мините по *скоростен метод*, толкова по-скоро ще потекат водите от нашите язовири и ще се завъртят турбините на електростанциите, ще се увеличи добивът на въглища и *ще запушим устата на враговете* и по тези два въпроса” (РД, 08.03.1954).

Смисълът на използвания фразеологизъм „да запуша устата на някого” далеч не се побира само в границите на дефиницията `да накарам някого да спре да говори`. В цитирания фразеологизъм се съдържа и конотативното значение `по категоричен начин да лиша някого от възможност и основания да говори лоши неща` и то `свързани по особен начин с моето лично съществуване, работа, изява или амбиции`. Смисълът на разглежданото фразеологично съчетание още повече се усложнява в текста на речта, бъдейки натоварен с детерминиращата препратка „на враговете”, която именно и разполага словосъчетанието в полето на *актуалната политичност* (или още – в реализирането му като *успешна референция* по израза на Стросън) при една конкретна, включително и с националните си характеристики, социално-икономическа ситуация. Тук се налага с някои бележки да обърнем внимание т.нар. *референциални изрази*, разглеждани от редица теоретици, между които и П. Стросън (Стросън 1950). Изследвайки възможността за успешна референция Стросън посочва следните два фактора като решаващи, а именно – *контекстът на изказването*, разбираан от него като „поне времето, мястото, ситуацията, личността на автора, темите, които са обект на интерес и актуално присъствие както на продуцента, така и на слушателя”; вторият фактор са *лингвистичните конвенции*, свеждащи се до конвенции за рефериране” (Стросън 1950:228). Краткият цитиран пример от вестникарски текст съдържа още едно словосъчетание, което активира *контекста на изказването* в реалността и по този начин функционира като семиотичен код в актуалния публицистичен език на новата действителност – *скоростен метод*. Отново пред интерпретатора се явява необходимостта да бъдат познавани ред пресупозиции, за да се съгради цялостният смисъл на речевия акт във вестникарската публицистика.

За уточнение към казаното ще добавим, че изразяването на отношение към идеология или към правителствена програма за управление, събитие или държавник превръща фразеологизма в **политически ангажирана словесна цялост**, която въздейства емотивно върху реципиента (интерпретатор) на текста при наличието на достатъчно ниво на комуникативна компетентност не само емоционално, но и интелектуално, насочвайки го към различен от денотативния прочит на събитийната реалност. Разглеждани така фразеологичните единства от този *политически* тип, които откриваме във вестникарските публицистични текстове ни посочват основания за разграничение на политическите фразеологизми в две формално-структурно обособени групи: едната група – с назован политически субект, ще отбележим като *абсолютни политически фразеологизми*, втората отбелязваме като *относителни политически фразеологизми* (с.446-450).

В различните публицистични жанрове на изследваните български вестници откриваме различия в предпочитанията на авторите за избор на фразеологизми. Така например в политическите коментари, както и в новите публицистични жанрове – *кризисна реч*, *призивна реч*, *политически доклад*, *политически обзор*, най-често се срещат абсолютни политически фразеологизми. В типично новинарски текстове: *репортаж*, *интервю*, *съобщение* и др., фразеологизми са сравнително рядко употребявани през проучвания от нас период. Сред откриваните в тези вестникарски жанрови форми редки употреби са кратките словосъчетания от рода на *само и само*, *един-единствен* и др. В *художествено-публицистични текстове*, *очерци* и *документални разкази*, както и в получените по съветски образец необичайна популярност *пътеписи* (обикновено публикувани на последните страници на вестниците) неутралните фразеологизми се срещат най-често. Такива са *хващам се на въдицата (на)*, *овесвам нос*, *оставам с празни ръце*, *бие на очи* и др. Например:

На човека му дотегнало, пък и не вярвал, че Стоян ще изяде жива жаба и, без да му мисли много, се хванал на въдицата.

Както и в примера: *Поради насилието упражнявано толкова често над писателите, мнозина от тях се продадоха за паница леца и пишеха по поръчка* (9 септември и народната култура, в. "Бразда", 15.04.1945).

В езика на посочените публицистични художествени текстове – документални разкази, свидетелства от ежедневиия живот, спомени и др., се срещат и *оказионални употреби*, локализиращи в градски говори и диалекти. Например:

*Продаде Еню **пощо-защо** бащиния сливак, върза в кърпата си десет бона, натовари кончето си с два човала сливи и тръгна към полето.*

Отбелязана е особено необичайната структура на фразеологизми, с която се отличават текстове на майстори на перото – писатели, драматурзи, критици, поети. Така очеркът на писателя Крум Григоров е озаглавен ефектно и представен в официоза с фразеосхемата “Думата – дума” (РД, 3.07.1951). Подобна е лозунговата схема “Сталин – мир”.

Смисълът на анализирания тип „речесъживяващи” и словотворчески усилия се изразява още в създаване на по-широка практическа възможност да се разкрие експресивната и картинна изобразителност на фразеологизмите, които пресъздават една политизирана за целите на пропагандата **оперативна оценъчна информационност** на вестникарския текст. Приемаме това обстоятелство за твърде важно, още повече като съобразяваме естеството на писмения публицистичен новинарски текст не единствено като понятиен, а в същността му на изразено образно-експресивен информационен текст.

Четвъртата част на Глава Трета е *Управление на системността на лексиката в езика на българските вестници през 1944-1947 г. и 1948-1956 г.*(с. 471-495). В предишната част са подчертани проявите на процес наречен ритуализация на определен пласт от тази лексика, която, благодарение на специфичната си съдържателност и произход, се оказва със солидно въздействащо значение в процеса на реализация на политическите амбиции на новата власт. В този смисъл условно можем да говорим за съществуване на *политизирана лексика* функционираща в представителния публицистичен стил на масовата информация. Политизираната лексика като част от словесното богатство на националния език в българското общество след войната се намира в положение на противопоставително раздвояване. Същността на противопоставително раздвояване определя коментиранията лексика в оценъчни експресивни класове с утвърждаваща, възхваляваща или съответно отрицаваща, заклеймяваща (изобличаваща) риторика. При това идеологически регулирано движение на разполовяване в средата като

балансиращ остава неутрален лексикален пласт от общонародна лексика, който прелива и в едната, и в другата посока при създаване на *актуални публицистични* (според същността им в конкретния момент вече обяснихме защо те всички са *политически*) текстове. Най-напред тук изпъква същественото различие по отношение на публичната обществена представа за това, какво търсят читателите при общуването с вестника. По-горе изтъкнахме, че тоталитарната журналистика разбива информационната природа на публицистиката изобщо. Не че в западната журналистика, развиваща се при условията след Втората световна война, не съществува разделението на добро (утвърждавано) и лошо (заклеймявано), включително и в противопоставителното скупчване поради тази процедура на лексиката на националния език. Но там *предполаганата важност* според интересите на читателите на написаните и публикувани във вестниците новини *силно контролира и обективира процеса на противопоставителното разграничаване на лексиката*. При различния случай на масово информиране *с внушавана важност на новините* контролът и *управлението на процеса са идеологически, партийни и пряко подчинени на интересите на властта*.

Езикът на следвоенния печат, в случая лексиката на вестникарските публикации, следва оценъчно партийните стойности, които са изведени начело в оценката им на *особено важна масова информация* адресирана за „широките трудещи се маси“. В описания вестникарски подход на оценка политизираните названия *конгрес, отчет и земеделец са хубави думи* от асортимента на възхваляващата риторика, а *реакционер, собственик, отцепник и невъзвращенец са лоши думи* разпознавани в словесния репертоар на заклеймяващата риторика. Сама по себе си тази лексикална зависимост като изразителен процес в българския език, разбира се не само в публицистиката, поражда паралели с политическото (революционно) управление на лексиката в националния език на Франция след Великата буржоазна революция през 1789 г.

Като специален случай на възникналите взаимовръзки и интензивност на заемане се разглежда лексиката идваща от Съветския съюз, една част от която съставят т.нар. *съветизми*. Определящите характеристики на посоченото езиково влияние най-напред проличават в езика на преводни статии от централните съветски вестници „Правда“ и „Известия“, печатани на

страниците на официозите в България – в-к „Работническо дело” и „Отечествен фронт”. В езика на тези преводи на първо място прави впечатление структурирането на българския нов политически дискурс по модел на съветския руски речеви изказ. В един първи начален етап тези думи имат **независим свърхзнаков характер** за престижността на текста изобщо във публичната област, но още повече във вестниците. Такива са знаковите употреби на: *стахановец, совхоз, колхоз, колхозник /-чка, /-ци, сварчик, калмик, уровен, знатен, срочен, почин* и много думи от науката и техниката (напр. *газголдери, елеватор, и др.*). Особен вид лексикално-структурно заемане от езика на съветската публицистика са сложносъставни думи (композиции) като *бедняшко-средняшки семейства, бедняшко-средняшки стопанства, заможно-кулашка върхушка, богаташко-кулашката селска върхушка, маломощни селяни* и др. Широко разпространение чрез вестникарския език получават и редица прилагателни от „новия” руски – *акуратен, удачен, неопровержим, крупен* и др. Въвеждат се доста нови названия по пътя на т.нар. методи на производство като `почин`, например: *скоростен метод на рязане, многозабойна система, стахановски почин* и др. Към формалната изразност на езика в печата се причисляват и получените внезапна и нарастваща популярност абривиатури, пряко заимствани или създавани у нас по руски образец: *ТКЗС, МТС, ДЗС*, неясните по съдържание за немедиатизирания читател *ВЦ СПС, ЦС на ОРПС, КНИК* и др

Знаково явление за езика на вестниците са навлезлите под влияние на руския език наименования на социални процеси и действия по лични имена на политически и обществени лица, като своеобразна форма на олицетворение. Такива са: *трумановци, титовци, чърчиловци и др.*, както и дериватните им форми във вид на определения *лисинмановска клика*, по чийто модел на български терен е създадено съчетанието *трайчокостовските банди* и др. Използването на лични имена в езика на публицистиката се превръща в метод за създаване на **депресиативни** (неодобрителни, пренебрежителни) **названия** – обобщение на осъдителен вид социална дейност и своеобразна езикова разправа с идеологическите противници.

Най-общо процесът на подобно „превеждане” от руски език, а и от който и да е чужд език, се дължи на наличие на *безеквивалентна лексика* в изходния език, в случая – руски език. От друга страна отсъствието на еквивалент във

вид на отделна самостоятелна дума в речниковия състав на преводния език, в случая български, се разглежда като наличие на „бяло петно“. Подчертават се прояви на процеса в началото на неговото по-интензивно разгръщане във вестникарския език като *следствие на управленски подход към формиране на книжовната норма на публицистичния стил*. Социолингвистичният анализ посочва, че употребата на лакуни в езика на вестниците у нас се организира основно в жанрове като политически статии и очерци със социално-икономическа тематика. В изводите се подчертава особеност на периода, която слага отпечатък върху характера на неологизмите – *категоричността на противопоставяне и липсата на вариантност, на нюанси както в публичното поведение, така и в езика, възприеман в актуалността, за която говорим, като най-отличителна проява на публичното поведение*.

Последната част на Глава Трета (*Публицистични модели на новата експресивност в лексиката на художествената документалистика*, с.495-506) има за цел да представи стилите особености на езика на художествената документалистика публикувана на страниците на българския периодичен печат в един специфичен исторически момент. В тази част разглеждаме проблема за новата експресивност в стила като лингвистична проекция на коментирания политика на идеологическо противопоставяне във вестниците през периода ограничен в рамките от септември 1944 г. до края на 1948 г. Водещите печатни органи са партийни издания, които периодично публикуват на страниците си художествено-литературна притурка според възможностите на партийната съобщност на вестника с политическата власт.

Процедурата от наблюдения е насочена към особен жанр вестникарски публикации, които определяме като *художествена документалистика*. Характеристика на тези публицистични текстове е тяхната композиционна обособеност, творческата свобода на текстосъздаване и документалната им основа. Тематичните им особености и начинът на изложение, наред със своеобразния езиков изказ, превръщат тези творби в обект на интерес от значително по-широк кръг читатели. Въздействието им се определя както от размерите на приобщаваната аудитория, така и от дълбочината, интензивността и трайността на впечатленията, които те създават. Експресивната сила на този вид текстове превъзхожда всички други в публицистичното изложение. Заради изброените особености, по правило

появата им в този период е *публицистично събитие*, свързана с преодоляване на обичайния вестникарски шаблон на информационно писане. Създатели на тези текстове, предимно в “Работническо дело”, най-често са известни писатели, но и млади автори като Кр. Белев, М. Исаев, Г. Караславов, П. Вежинов, Св. Минков, Марко Поло (псевдоним), Ст. Ц. Даскалов, П. Зарев и др.

Особеност на изразителността, която поражда подборът на езиковите средства в тези вестникарски публикации, е пряко отражение на информационната проекция (целите на създаване на текста) – съобщителна, фактологична или подвижна, експресивна, интерпретираща (вж. Стоянов 1999). Статистическата картина на езиковите употреби ни служи за основание на обобщения в следните посоки:

1. Очевидно се формира разпределение и групиране на лексиката в езика на следвоенните вестници в България по различни идейно-политически принципи. 2. Със средствата на художествено изображение в езика на актуалната публицистика се въвеждат различни, противостоящи идеологически, символни представи за шумно провъзгласяваната народна демокрация в страната и новите перспективи на развитие. 3. В жанровите форми на художествената документалистика вестниците на властта и тези на опозицията представят експресивни езикови картини в плана „минало – настояще” (проект на бъдещето). 4. Съпоставянето на различно изобразяваните представи за живота в плана *преди* и *сега* определя изводите ни за силно политизирани свръхфункции на националния език изобщо и още повече на неговата употреба в езика на българските вестници в следвоенните години.

В **заключението** (с.507-516) на представения дисертационен труд са обобщени основните изводи от направените изследвания, които определят езиковата политика в българските вестници след края на Втората световна война като системен процес, замислен, организиран и провеждан с цялата отговорност и интелектуално могъщество на държавната власт. Подчертан е обективният факт, че са вложени системни усилия, които обединяват правителствените институции с научни звена, авторитетни интелектуалци, творци на словото, езиковеди, общественици и публицисти. В мобилизирането на тези усилия се крие широкият замисъл на монополна партийна политика, която с осъществяването въздействие в управлението на

публичния език търси да заяви своето авторитетно присъствие в разтърсващата промяна на обществото.

Изтъкнат е важният извод, според който езиковата политика в новите вестници по същество отразява партийната политика на тоталитарната партия, в каквато закономерно се превръща БРП/к/ - БКП чрез амбициите, проектите, осъществената диктатура и авторитарните действия за овладяване на цялата държавна власт в страната след 9 септември 1944 г. Подчертано е, че началният етап на езиковата политика в българските вестници се провежда на фона на развитие на един наистина „коварен” конфликт, който минава през фазата на идейното противоборство, разгръщане на социалната справедливост и възмездие (бързо и сурово трябва да бъдат наказани „главните виновници за разбойническия съюз с хитлеристка Германия и палачи на българския народ”), остро идеологическо противопоставяне и стига до партийната саморазправа на доминиращата политическа партия БРП/к/. Подчертани са програмираните в държавното управление *приоритети на сближаване*, които следват очертаните в социалните теоретични разработки на Сталин идеи за всеобщо езиково сближаване в един наднационален *зонален език*, за какъвто в България недвусмислено се приема *езикът на великия руски народ*.

Обобщава се същността на проектите за езиково планиране и строителство, както и усилията на държавното ръководство за тяхната реализация като подчинени на идеята за превъзпитание на народа, поради което придобиват смисъл на социално инженерство проектирано върху цялата нация. Посочва се фактът, че водената правителствена политика *залага националния език в основата на държавността и нейните властови символи*. Това вече означено като *партийно възприятие на езика* кореспондира с исторически установилите се социални норми-ценности. Подчертано е обстоятелството, че книжовният език се натоварва със свръхфункции и поема ролята на свръхфактор. Подчертава се, че езиковите символи се разгръщат във фактор на идеологически антагонизъм, а поради политическото възприятие на езика след края на войната вестникарските страници се превръщат в поле на изпробване *силата на езиковите категории и потенциала на комуникативни възможности на публицистичния дискурс като лост на властта*.

Анализът очертава като важни фактори на развитието на публицистичния език **новите отличителни тематични полета** на страниците на периодичния

печат в България, които осъществяват *твърде важна част от организираните правителствени усилия за приобщаване на националното светоусещане към европейското и световното актуално следвоенно възприятие* на идеята за прогрес и съзидателно развитие. Подчертава се, че анализът и на текстовата реалност, и на личностни прояви свързани с форматирането на нейния характер ги открива като знакови за периода след края на войната, и още повече решително активни в провежданите речеве (езикови) внушения за *организирания политически стремеж да се създаде нов български речев стандарт в публичността* с ясно изразени стилистични и идеологически мотивирани рамки, което се приема за аргумент, че в периода 1944-1956 г. правителственото съзнание е съсредоточено към изпълнението на **задача за ангажиране на езика в идеологическата борба**. Отбелязаните закономерности и твърдият ангажимент на властта към управлението на езика, системно обобщени в изследването, водят до извода, че **крайна и същинска цел на езиковата политика не е езикът**. Подчертан е **изводът**, че изказаното тук становище е универсално. В системата на действия на властта езикът е въведен освен с функцията си на формална проява и изразител на мисълта, феномен на националната култура, но и като материален и духовен експонент на държавническите планове-програми, чийто замисъл и цели отиват много по-напред в проекцията на националните перспективи на държавното обединение. Изложените в изследването системни закономерности на осъществяване на процеса на управление на езика и техните резултати дават основания за извода, **че езиковата политика е продължение на политиката на държавата с други средства**.

БИБЛИОГРАФИЯ НА ЦИТИРАНАТА ЛИТЕРАТУРА В АВТОРЕФЕРАТА

- Андрейчин 1977* – Андрейчин, Л. Из историята на нашето езиково строителство. С., 1977.
- Апълбаум 2017* – Апълбаум, А. Желязната завеса. Рухването на Източна Европа 1944 – 1956. Изд. „Рива”, С., 2017.
- Байбурин 1993* – Байбурин, А. Ритуал в традиционной культуре. Наука, Санкт-Петербург, 1993.
- Богданова 2009* – Богданова, Р. Нови реалности. – В: История на българите. Изд. Труд, С., 2009.
- Вандриес 1937* – Вандриес, Ж. Язык. М., 1937.

- Геронтиев 2008* – в. „Труд”, 8. 09. 2008.
- Горохов 1973* – Горохов, В. Деятельность журналиста как предмет исследования. – В: Проблемы теории печати. Изд. МГУ, М., 1973.
- Димитрова 1998* – Димитрова, Ст. Развитие на езиковото съзнание у децата. – В: Езиково съзнание, изд. Наука и изкуство, С.1998.
- Димитрова 2006* – Димитрова, Ст. Идиолектът и творческата функция на езика. – В: Език и идиолект. Военно издателство, С., 2006.
- Елиаде 2008* – Елиаде, М. Сакралното в секуларния свят. – В: сп. Философска алтернатива, бр. 5-6, С., 2008.
- Златков 1989* – Златков, Р. Страниците оживяват. Второ преработено и допълнено издание. Военно издателство, С., 1989.
- Калинова, Баева 2006* – Калинова, Е., Баева, И. Българските преходи 1944-1999. Изд. Парадигма, С., 2006.
- Лалов, Костадинова, Ташев 1975* – Лалов, И., Костадинова, М., Ташев, Т. Помощник-командирите в Отечествена война на България 1944-1945. държавно военно издателство, С., 1975.
- Левинтон 1988* – Левинтон, Г. Ритуалы и ритуализованные формы поведения. Рациональность и семиотика поведения. Киев, 1988.
- Ленин 1959* – Ленин, В.И. Ленин за печата. С., 1959.
- Марков 2008* – Марков, Г. Любословие на историята. Изд. “З. Стоянов”, С., 2008.
- Монова 2000* – Монова, Т. Думите, които разделят. Изд. „Парадокс”, С., 2000.
- НРБ 2011* – НРБ от началото до края. Сиела, С., 2011.
- Петър 1984* – Петър, Ян. Класиците на марксизма-ленинизма за езика. С., 1984.
- САВ 1996* – Символи и атрибути власти. МАЭ, РАН, Санкт-Петербург, 1996.
- Стоянов 1999* – Стоянов, К. Обществените промени (1989-1996) и вестникарският език. С., 1999.
- Стросън 1950* – Strawson, P. On Referring. – In: The Philosophy of Language, Martinich, A.P., ed., second edition, New York: Oxford University Press, 1950.
- Тодорова 1999* – Тодорова, М. Балкани. Балканизъм. Изд. Фондация „Българска наука и култура”, С., 1999.
- Търнър 1983* – Търнър, В. Символ и ритуал. Изд. „Наука”, М., 1983.
- Хавранек 1967* – Гавранек, Б. Задачи литературного языка и его культуры. М., 1967.
- Хержман 2007* – Хержман, С. Език и идеология. – В: сп. Език и литература, кн. 1-2, 2007.

НАУЧНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Това научно изследване е първият труд за цялостен обобщен анализ на същността и мащабите на езиковата политика в българските вестници след края на Втората световна война.
2. Научен принос има извеждането на зависимостите, които определят националната езикова политика след края на катастрофален световен военен конфликт в условията на вътрешнополитическо и идеологическо остро противопоставяне.
3. Научен принос е извеждането на същността на езиковата политика като *резултат на комплекс от социални, политически и исторически развития*, които предопределят закономерно **следвоенната българска езикова политика във вестниците за изисквана като резултат** от влиятелните актуални и твърде специфични обстоятелства на историческия момент, тясно обвързан с национални, европейски и световни довоенни и следвоенни акценти на общественото развитие.
4. Научен принос е извеждането и доказването на становището, че **крайна и същинска цел на езиковата политика не е езикът**, както и извеждането закономерности в осъществяване на процеса на управление на езика, които дават обективни основания за извода, **че езиковата политика е продължение на политиката на държавата с други средства**.
5. Приносна стойност имат установените характеристики на своеобразието в проявите на езиковата политика, според които тя се определя като позитивна, негативна, деструктивна езикова политика и още езиков геноцид. Принос към науката са изведените понятия **екстериорна езикова политика, иманентна езикова политика, и микроезикова политика**.
6. Научен принос е направеният анализ и определянето на водещите принципи на **идеологизираната езикова политика** в България през първото десетилетие след войната.
7. Принос в науката е анализът на обстоятелствата, които определят **как се използва националният книжовен език за максимално успешно осъществяване на новата и безкомпромисна идеологическа програма за промяна на обществото** и неговите икономически и духовни ценности.
8. Научен принос са изследванията и обобщенията за провежданата **езикова политика в екстремалните условия на войната чрез фронтовия печат** и т.нар.

окопни вестници, както и изследването на ролята на военно-политическата институция „помощник-командир” за формирането на езикови умения и езиково съзнание на военни във фронтови условия.

9. За първи път са изведени и обобщени в система обстоятелства, поради които езикът в наблюдавания дискурс е целесъобразно да бъде разглеждан като **език на оперативната информационна пропаганда**.

10. Научен принос е анализът на **ритуализацията на лексиката** в периодичния печат в първото десетилетие след войната, както и дефинирането на българската политическа система през този период като *държавна структура от ритуален тип*.

11. Приносен характер има анализът на **лозунговите структури**, дефинирането и извеждането на основните характеристики на каскадно разгърнатите лозунгови струпвания, както и семиологичното разпределяне на лозунгови текстове в идеологизираната структура на тоталитарния вестник.

12. За първи път в науката е анализиран и изведен като понятие феноменът на общественото внушение за недостиг, проследени са особеностите на неговото въздействие върху съвременното българско общество и проявите им в езика на периодичния печат.

13. За първи път е въведено и дефинирано понятието **политически фразеологизми**, определянето на *абсолютни* и *относителни политически фразеологизми*. Принос са извършените процедури за анализ и систематизиране на появата и функционалността на политическите фразеологични единства в езика на оперативната публицистика след края на войната.

14. Приносен характер имат изследванията върху процесите на сближаване с *народноразговорната реч* като част от публицистичната процедура на *демократизация* на книжовния език.

15. Приносен е анализът и извеждането на основните определящи на **оперативната оценъчна информационност** на вестникарския текст в ежедневниците след края на войната.

16. За първи път в науката е представен анализ на **управлението на системността на лексиката** в езика на българските вестници през 1944-1956 г.

17. Научен принос е разработването и представянето на **публицистични модели на новата експресивност** в лексиката на художествената документалистика.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

- Стоянов, К.** (Ре)формиране на национално езиково съзнание на военния фронт (1944 -1945г.) – В: Българският език и съвр. езиково обучение, Смолян, 2015.
- Стоянов, К.** Европейската идея и националният език. Сп. ”Наука”,бр. №1, 2014.
- Stoyanov, K.** Ritualized Slogan Lexis in the Bulgarian Press during the Times of Violent Contradiction in Ideologies (1944-1947). – In: Language and History, Linguistics and Historiography, Studies in Historical Linguistics, vol. 9, Peter Lang, Oxford, Bern, 2012.
- Stoyanov, K.** Linguistic Interactions in Time of Violent Contradiction. - In: Regional Varieties, Language shift and Linguistic Identities, Birmingham, England, 2012.
- Stojanov, K.** Les défis linguistiques du discours des medias bulgares après les Changements de 1989. – В: Revue des études slave, Paris, LXXXI/2-3, 2010.
- Стоянов, К.** Политическите фразеологизми в българския печат след Втората световна война (1944-1956). – В: Лексикографията в европейското културно пространство, изд. Българско лексикографско дружество, ИБЕ при БАН. Издателство „Знак`94”, В.Търново, 2010.
- Стоянов, К.** Езикова политика и социален прогрес.–В:сп. Контакти,№2,С. 2009.
- Стоянов, К.** Стилът на художествената документалистика в българските ежедневници 1944 -1947. – В: Пета международна конференция “Езикът – феномен без граници”, Варна 2008.
- Стоянов, К.** Езикът на лозунгите в тоталитарния публицистичен текст (1944-1956). – В: Филологически и методически изследвания, Смолян-Люблин, 2007.
- Стоянов, К.** Българският език в публичността на идеологическото противопоставяне 1944-1947. – В: Българският език и литература на кръстопътя на културите, Сегед, 2007.
- Стоянов, К.** Типология на неологизмите от руски произход в езика на българския печат в периода 1944-1956 г. – В: сб. Научни приноси, С., 2006.
- Стоянов, К.** Езиковата политика в българските вестници в периода на Присъединяването (към ЕС и НАТО). – В: Вестникът и обществото, Унив. издателство на ВСУ “Черноризец Храбър”, Варна 2006.
- Стоянов, К.** Възможности на българския език за голямата европейска среща на езиците. – В: сп. Наука, бр.№ 5, 2004.